

Грищенко О.О.

УДК 339.727.22+336.71(477)

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ МОТИВІВ ВХОДЖЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Починаючи з 2006 р. Україна стала на шлях інтеграції у Світову організацію торгівлі (СОТ), що означало відкриття широкого доступу для іноземних інвестицій у вітчизняну банківську систему. До фактичного входження у СОТ у 2008 р. Україна зобов'язалася відкрити доступ для іноземних банків та надала їм можливість відкривати філії на території країни. Однак, з того моменту так і не було відкрито філій іноземних банків. Натомість іноземні банки обрали більш простий спосіб входження у банківську систему України – купівля українських банків із сформованою філіальною мережею та напрацьованим бізнесом в Україні. Приймаючи рішення про входження у банківський сектор України, іноземні банки керувалися певними мотивами, які в першу чергу, передбачали отримання синергетичного ефекту та розширення своєї присутності у світі. На сьогоднішній день іноземні банки, зокрема банки Європи, не проявляють великої зацікавленості у придбанні українських банків як раніше – навіть тих, що займають лідируючі позиції на українському ринку банківських послуг. Іноземні банки зараз зосередили свою увагу на ліквідації негативних наслідків недавньої світової фінансової кризи, тому зрозумілим є їх небажання купувати українські банки, які мають значну частку проблемних активів, є недокапіталізованими тощо. Тому в даному питанні актуальним є дослідження мотивів входження іноземних банків у вітчизняну банківську систему у докризовий період та у період після кризи, що дасть змогу сформувати перспективи подальшого проникнення іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему у наступні роки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних питань мотивів входження іноземного капіталу в банківський сектор країни присвячено роботи таких зарубіжних вчених, як: М. Джанетті, С. Класенса, Т. Погосьяна та ін. У той же час серед вітчизняних науковців дослідженням питань причин входження іноземного капіталу у банківський сектор України займалися: В. Геєць, А. Мороз, О. Дзюблюк, М. Савлук, О. Сутоняко, Т. Смовженко, І. Івасів, В. Міщенко, А. Гальчинський, О. Пересада, О. Чуб та ін.

Невирішені раніше частини проблеми. Незважаючи на значну кількість робіт в напрямку дослідження мотивів входження іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему, ряд питань, пов'язаних з порівнянням мотивів входження іноземних банків у банківську систему України у різні періоди часу залишається неповністю дослідженим.

Метою статті є дослідження особливостей входження та діяльності іноземних банків в Україні і ретроспективний аналіз мотивів входження іноземного капіталу у банківську систему України.

Виклад основного матеріалу. На початку 1990-х рр. разом з отриманням Україною незалежності розпочався її шлях інтеграції у світовий фінансовий простір. Цьому сприяли ряд передумов: утворення самостійної держави, власна фінансова система з банківською системою на етапі її початкового формування та побудови, власна система влади і законодавства та ін. Для налагодження міжнародних економічних зв'язків та становленні країни як такої, що має потужну економіку та фінансову систему, що її підтримує, Україна мала сформувати фінансово стійку та надійну банківську систему, яка б опосередковувала рух грошових потоків між різними галузями економіки. У даному аспекті важливу роль повинні були відіграти іноземні банківські структури, які й почали опановувати український ринок у цей період. Як і очікувалося, іноземний капітал у вітчизняній банківській системі приніс їй ряд необхідних «удосконалень» та сучасних технологій побудови та ведення банківського бізнесу у країні.

У період 1991-1995 рр. спостерігалось формування основ для входження та діяльності банків з іноземним капіталом в Україні. На той час Україна не була повністю відкрита для проникнення іноземного капіталу, включаючи його експансію і в банківський сектор, що підтверджувалось наявністю відсоткових обмежень для іноземних структур. Однак з намаганням сформувати країну з ринковою економікою постало питання про відкриття часткового доступу для іноземних банків у вітчизняну банківську систему. Тому у цей період, а саме у 1993 р., у банківській системі України з'явився банк зі 100 % іноземним капіталом (Франція) – «Креді Ліоне Україна», який став першим в Україні банком зі 100 % іноземним капіталом, що почав свою діяльність з моменту незалежності країни.

Відмітимо той факт, що прихід іноземних банків в Україні у 1990-х рр. пояснювався специфічними мотивами з їх сторони. Перш за все, слід виділити прагнення іноземних банків розширювати свій бізнес у всіх країнах світу. У даний період цей мотив, на нашу думку, є найголовнішим у порівнянні з іншими. Отримання значного синергетичного ефекту для іноземних банків в Україні хоча і мало місце в той період, однак його досягнення було досить складним через наявність проблем в економіці України в перші роки її незалежності. У той же час банки зі 100 % іноземним капіталом в Україні мали право надавати банківські послуги лише іноземним компаніям та фізичним особам-іноземцям, що також виступало ще одним мотивом при їх входженні на український ринок [1].

У другій половині 1990-х рр. ситуація дещо змінилася. Поряд з обслуговуванням зарубіжних підприємств в Україні або українських підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, іноземні банки розгортали свій бізнес в Україні з метою отримання надприбутків за рахунок спекулятивних операцій. На той час в Україні ще не було сформовано необхідну законодавчу базу для регулювання банківської діяльності та різних порушень в ній, зокрема в частині спекулятивних операцій. Це відкривало широкі можливості для іноземних банків, які вбачали в українському ринку джерело високих надприбутків

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ МОТИВІВ ВХОДЖЕННЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

та розширення обсягів своєї діяльності на пострадянському просторі. Спекулятивні операції іноземних банків стосувалися інвестування в облігації внутрішньої державної позики (ОВДП), які мали в той період досить високу дохідність. Після зниження ставок за ОВДП відбулося зниження прибутків іноземних банківських структур в Україні, що спонукало їх до згортання свого бізнесу. Після цього важливість такого мотиву, як отримання спекулятивних надприбутків, втратила свою актуальність для процесу входження іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему [2, 3].

Активна експансія іноземного банківського капіталу в Україні розпочалася у 2004-2005 рр. У цей період у банківську систему України входять потужні фінансові групи Європи, які придбають одні з найбільших українських банків у країні (табл. 1).

Таблиця 1. Найбільші угоди злиття та поглинання банків в Україні за участю іноземних учасників у 2005-2009 рр.

№ п/п	Продавець	Покупець	Країна покупця	Вартість угоди, млн. дол.	Кількість проданих акцій, %	Дата угоди
1.	Аваль	Raiffeisen International	Австрія	1028	93,5	20.10.2005
2.	Укрсиббанк	BNP Paribas Group	Франція	325	51	01.12.2005
3.	Укрсоцбанк	Banca Intesa	Італія	1161	85,42	14.02.2006
4.	Індекс-Банк	Credit Agricole S.A. (Calyon)	Франція	260	98	24.03.2006
5.	Райффайзен банк Україна	OTP Banka Slovensko	Угорщина	812,5	100	01.07.2006
6.	Правекс-Банк	Intesa Sanpaolo	Італія	750	100	04.02.2008
7.	Промінвестбанк	Внешэкономбанк	Росія	1080,0	75	15.01.2009

Джерело: НБУ [4], АУБ [5].

Після певних коригувань у банківському законодавстві та більш зваженим наглядом за діяльністю іноземних банків в Україні можливість отримання спекулятивного прибутку останніми зникла. Тому основними мотивами входження іноземних банків на український ринок в 2004-2005 рр. стали:

- використання потенціалу розвитку роздрібного банківського бізнесу в Україні;
- прагнення європейських банків розширити свій бізнес зважаючи на обмеженість ресурсів та велику конкуренцію в материнських країнах;
- можливість отримання значних прибутків за рахунок використання стратегії «зняття вершків», коли іноземні банки, надаючи складні та різноманітні банківські послуги, залучають велике коло клієнтів, що зменшує їх витрати та відповідно підвищує прибутки [6, 7].

У наступні роки після трьох важливих угод злиття та поглинання за участю іноземних банків частка іноземного капіталу в банківській системі України починає поступово зростати (табл. 2). Поширеною формою входження іноземного банківського капіталу в Україну в цей період стає купівля місцевих українських банків.

Таблиця 2. Частка іноземного капіталу в банківській системі України.

Показники	Роки / станом на початок року							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Кількість зареєстрованих банків	181	186	193	198	198	197	194	198
Кількість банків, що мають ліцензію НБУ на здійснення банківських операцій	160	165	170	175	184	182	176	176
з них: з іноземним капіталом	19	23	35	47	53	51	55	53
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	7	9	13	17	17	18	20	22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	9,6	19,5	27,6	35,0	36,7	35,8	40,6	41,9

Джерело: НБУ [4].

Використовуючи можливості розвитку свого бізнесу в Україні, іноземні банки починають створювати розгалужену систему філій та відділень, надаючи при цьому широке коло роздрібних банківських послуг. Відзначимо, що в цей період іноземні банки зайняли основні позиції на ринку споживчого та іпотечного кредитування в Україні.

Зазначені вище мотиви входження іноземних банків на український ринок мали місце до подій світової фінансової кризи 2008 р. Проблеми, які отримали банки внаслідок кризових явищ, сильно похитнули їх фінансове становище, спричинивши появу значних збитків, великої частки проблемної заборгованості в кредитних портфелях, недостатнього рівня капіталізації та ін. Поряд з українськими банками іноземні банківські структури опинилися також в скрутній ситуації. Не враховуючи несприятливу ситуацію в Україні, іноземні банки мали додаткові проблеми в материнських країнах, а саме в материнських компаніях, які потребували великих обсягів фінансування та збільшення капітальної бази.

Відповідно до ситуації, що склалася у світовій фінансовій системі, зокрема в банківських системах єврозони, іноземні банки втратили інтерес до українського ринку та почали виходити з нього. Так за період 2010-початку 2012 рр. український ринок покинули: «Home Credit Group», «Ренессанс Групп», «Kardan N.V.», «Bank of Georgia», «SEB». Також не виключається можливість виходу у 2012 р. групи «Commerzbank» та «UniCredit» [8].

Отже, в останні роки досить складно говорити про мотиви, які б спонукали іноземні банки входити на український ринок. На жаль, сьогодні ми спостерігаємо зворотну ситуацію, коли потужні фінансові групи Європи намагаються вийти з України через неперспективність ведення в ній бізнесу та отримання прибутків на докризовому рівні в наступні декілька років.

Однак, перспективи для подальшого проникнення в банківську систему України має російський капітал. На початок 2012 р. російські банки зосередили у своїх руках близько 16% активів банківської системи України. Основним мотивом подальшого проникнення російських банків в Україну може стати їх бажання розширити свою присутність на українському ринку та витіснити західних конкурентів з найбільш прибуткових сегментів банківського бізнесу в Україні.

Ретроспективний аналіз мотивів входження іноземного капіталу в банківську систему України наведено на рис. 1.

Рис. 1. Ретроспективний аналіз мотивів входження іноземного капіталу в банківську систему України за період 1991-2012 рр.

Отже, як видно з рис. 1, мотиви входження іноземних банків в Україну суттєво змінилися. Так, якщо на початок 1990-х рр. іноземні банки прагнули отримати спекулятивні надприбутки та обслуговувати іноземні компанії та підприємства, то в післякризовий період деякі з них покидають український ринок, а інші намагаються зайняти їх місце та розширити свою присутність в Україні.

Висновки. Таким чином, бачимо, що скрутне становище банків в післякризовий період не дає змоги прогнозувати бажання іноземних банків входити на український ринок в подальші роки, не говорячи вже про будь-які мотиви їх експансії. Натомість спостерігаємо зворотну ситуацію, яка характеризується перерозподілом власності у банківській системі між уже наявними гравцями та безперспективністю входження нових іноземних банків у вітчизняну банківську систему.

Найбільш очікуваним є зростання частки російського банківського капіталу в банківському секторі України в подальші роки, що робить актуальним дослідження саме його мотивів входження та перерозподілу капіталу в банківській системі на користь російських банків.

Джерела та література:

- Осадчий Є. С. Етапи та форми входження іноземного банківського капіталу в Україну / Є. С. Осадчий // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 142-150.
- Коваль Г. І. Аналіз діяльності банків з іноземним капіталом в Україні / Г. І. Коваль, М. М. Зуй // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007. – № 12. – С. 109-117.
- Осадчий Є. С. Мотиви збільшення іноземного капіталу в банківській системі України / Є. С. Осадчий // Фінанси, облік і аудит. – 2008. – № 12. – С. 104-110.
- Національний банк України : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://bank.gov.ua>.
- Асоціація українських банків : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://aub.org.ua>.
- Стубайло Т. Іноземний капітал у банківській системі України / Т. Стубайло // Світ фінансів. – 2008. – № 2 (15). – С. 45-50.
- Шагібов А. Г. Вплив іноземного капіталу на розвиток банківської системи України / А. Г. Шагібов // Економічні науки. Серія: Економічна теорія та економічна історія. – 2009. – № 6 (23).
- Єр'оміна С. Іноземні банки через політику і гривню втікають з України : [Електронний ресурс] / С. Єр'оміна // Гроші, «ТСН». – 2012. – Режим доступу : <http://tsn.ua>.